

foto's Hans van den Bos, Bosbeeld.nl

Wetenschappers over Oostvaardersplassen

In juli 2010 is door voormalig minister Verburg van de internationale commissie Oostvaardersplassen (ICMO2) ingesteld, een commissie van wetenschappers die het huidige beheer in de Oostvaardersplassen moesten beoordelen. De rapportage is november 2010 aangeboden aan de Tweede Kamer. Als een van de belangrijkste veranderingen adviseert ICMO2 een vroeg-reactief afschotbeleid met oog voor “omgevingsfactoren” en uitbreiding van het areaal. Dat laatste licht echter politiek gevoelig.

— Pieter Joop (redactie)

> DE OOSTVAARDERSPLASSEN (OVP) ontstonden toen Zuidelijk Flevoland werd ingepolderd. Om te zorgen voor kort grasland voor foeragerende ganzen werden grote grazers geïntroduceerd (Heckrunderen in 1983; konikpaarden in 1984; en edelherten in 1992). De aantallen grote grazers namen snel toe en de dieren werden erkend als een belangrijke onderdeel van het ecosysteem. Binnen de OVP beschouwt men open water, moeras en grasland + grazers als één ecosysteem. Totaal oppervlak is 5.486 ha, waarvan 1.714 ha grasland, 2.145 ha moeras en 1.627 ha open water.

In de OVP werd gekozen voor een beheer van minimaal ingrijpen teneinde natuurlijke ecologische processen maximaal de ruimte te geven. De snelle toename in de aantallen grote grazers leidde tot stijgende aantallen dieren die in de late winter dood gingen en in 2005 werd een internationale commissie (ICMO1) ingesteld om het beheer van de OVP te beoordelen. Deze commissie bracht in 2006 rapport¹

¹ ICMO, 2006. *Reconciling Nature and human interests. Report of the International Committee on the Management of large herbivores in the Oostvaardersplassen (ICMO)*. The Hague/Wageningen, Netherlands. Wageningen UR WING rapport 018. June 2006. ISBN 9032703528.

uit. De belangrijkste aanbevelingen waren: (1) Staatsbosbeheer moet een heldere beheervisie opstellen met daarin gedetailleerde doelstellingen voor de OVP, (2) Realiseren van opgaande begroeiing in het gebied voor beschutting, (3) Het verrichten van een studie naar mogelijke gebiedsvergroting (i.c. het permanent openstellen van het Hollandse Hout en een directe openstelling van het Hollandse Hout bij ongunstige omstandigheden zoals een strenge winter voor voedsel en beschutting) en (4) Een reactief beheer van de grote grazers om onnodig lijden te minimaliseren. SBB moet er naar streven om minimaal 90% van de dieren waarbij om welzijnsproblemen afschot vereist is, te doden, (5) Een jaarlijkse evaluatie van het begrazingsbeheer en het opstellen van een verbeterd monitoringsprogramma.

Paniek begin winter 2010

Het dierenwelzijn van de paarden, runderen en herten in de Oostvaardersplassen werd in de winterperiode van januari 2010 plotseling voorpaginanieuws toen beelden werden getoond van uitgemergelde paarden die – op zoek naar voedsel – door het ijs zakten. De media zaten er gelijk bovenop: paarden, runderen en herten achter een hek opgesloten en aan hun lot overgelaten, er is geen voedsel, grote aantallen bezwijken aan een hongerdood. Feitelijk was er te weinig voedsel voor alle dieren en moesten er aanzienlijke aantallen worden gedood.

Het spoeddebat in de Tweede Kamer op 17 maart 2010 over de situatie van de dieren in de

OVP geeft een reeks van overtuigingen:

Ormel (CDA): Ik vind het onbegrijpelijk dat mevrouw Ouwehand (PvdD) voor het genadeschot is en er dus voor is om de dieren eerst te laten lijden en ze dan dood te schieten in plaats van het aantal te reguleren.

Ormel (CDA): Als wij dat uitbreiden met 500 ha, 1000 ha, 1500 ha of noem maar op, wat denkt mevrouw Ouwehand dan wat er gebeurt met de dieren? Dan breidt het aantal zich uit en dan hebben wij over twee jaar hetzelfde probleem, alleen in nog grotere mate en met nog meer dierenleed.

Ormel (CDA): Misschien vindt GroenLinks het prettig om dieren af te schieten na een lijdensweg, maar wij willen die lijdensweg voorkomen. Wij willen het aantal dieren beheren, zoals dat in heel Nederland gebeurt. Het gaat om reeën, hazen, konijnen et cetera. Als wij niets doen, loopt het uit de hand.

Cramer (CU): Toch is het een proef waarmee we Kamerbreed hebben ingestemd. Aan het begin was al duidelijk dat er 30% sterfte zou kunnen optreden en daar zitten we niet boven.

Ouwehand (PvdD): Preventief afschot en bijvoeren is het vergroten van het leed van de dieren. De Oostvaardersplassen zijn geen hertenkamp, geen dierentuin en zeker geen schietkraam voor jagers.

Graus (PVV): De jaarlijks terugkerende hongerdood en verwaarlozing van inmiddels duizenden paarden, herten en runderen in het hermetisch afgesloten “tupperwarege-

bied” behoort tot een van de meest omvangrijke vormen van dierenmishandeling uit de vaderlandse geschiedenis.

Ormel (CDA): Wij zijn nu, gezien de extreme situatie op dit moment en het te verwachten ernstige dierenleed in april, voor bijvoeren, niet van energie in de vorm van suikerklontjes, maar van schraal hooi om de structuur in de pens weer de gelegenheid te geven om normaal te functioneren.

Dibi (GL): Bijvoeren betekent namelijk meer geboortes, verspreid over het hele jaar. Bijvoeren wordt om meer redenen sterk ontraden door het ICMO. Het natuurlijk kuddegedrag wordt verstoord, waardoor dieren onrustig worden en alleen de sterke dieren eisen het voer op.

Polderman (SP): De bijzondere situatie is natuurlijk dat dit in de zomer een buitengewoon rijk voedselgebied is. Dan krijg je dus die enorme kuddes, die in de winter weer inkrimpen. Dat is ook de natuur. De vraag is dus of wij dat moeten accepteren, ja of nee.

Het resultaat was dat Staatsbosbeheer (SBB) de instructie kreeg om de dieren bij te voeren en dat een tweede commissie (ICMO2) werd ingesteld. De commissie, wederom voorgezeten door voormalig staatssecretaris van natuurbeheer Gabor, was samengesteld uit wetenschappers vanuit de ecologie, biologie, diergeneeskunde en dierenwelzijn. Zij kreeg als opdracht het huidige beheer van de grazers in de OVP te beoordelen.

Commissie: einde is in zicht

De commissie constateert nu dat de kudde-groottes de laatste jaren licht afnemen. Er zijn minder geboortes en een hogere sterfte. Van de kalveren overlijdt jaarlijks 10-60 % door voedsel-schaarste. Men concludeert dat de groei grosso modo zal ophouden. Mogelijk zal de groep Heckrunderen door concurrentie afnemen. Met een totale grootte van ongeveer 3400 dieren op een toegankelijk oppervlakte van 2000 ha is een dichtheid van 1,5 rund/ha relatief groot t.o.v. andere natuurgebieden. Men schrijft dit toe aan de hoge voedselproductie van de OVP (rijke grond, rijke graslanden). ICMO2 geeft geen maximum toelaatbare aantallen omdat deze altijd variëren met seizoenen, klimaat en zowel afhankelijk is van de draagkracht van het gebied, de interactie tussen de soorten en de sociale acceptatie door de samenleving. De huidige aantallen worden als reëel beschouwd met mogelijk nog een lichte stijging en onderlinge verschuiving. Men constateert geen effecten van de huidige aantallen grote grazers op de soortenrijkdom

van flora, omdat de begraasde delen gekenmerkt worden door een gemiddelde planten-soortenrijkdom. Nog onbekend is of effecten zijn op de soortenrijkdom voor amfibieën en insecten. De gesignaleerde afname van (onder Natura 2000 beschermde) vogelsoorten betreft moerasvogels. Men schrijft dit toe aan het gebrek aan hydrologische variatie in het gebied sinds de overdracht van het beheer van RWS naar SBB in 1996. Op de begraasde delen is een toename van kievit en goudplevier gesignaleerd. Hieruit concludeert men dat de aanwezigheid van de grote grazers een positieve invloed heeft op de N2000 vogelsoorten (toename extensief grasland, afname ruigten en struweel).

Antwoorden op vragen

ICMO2 kreeg als specifieke opdracht om vier groepen door de minister gestelde vragen te beantwoorden. Het rapport is eind november aangeboden aan Staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie. Hieronder zijn de vragen van de minister en de

bevindingen van ICMO2 weergegeven.

Zijn de aanbevelingen en doelstellingen van ICMO1 geïncorporeerd in het beheer van het gebied?

Deels. SBB heeft een beheersvisie voor de OVP opgesteld en gepubliceerd, heeft een reactief beheer (afschieten van oude en zwakke dieren) van grazers in de late winter doorgevoerd om onnodig lijden te voorkomen en heeft aanbevelingen doorgevoerd over het monitoren van de vegetatie en vogelpopulaties. Het streven om 90% van de dieren waarbij om welzijnsproblemen afschot vereist is, te doden is niet gehaald. Andere aanbevelingen van ICMO1 waaronder het verschaffen van aanvullende beschutting voor de dieren en het bevorderen van monitoring en onderzoek werden of genegeerd of onvoldoende uitgevoerd.

Functioneren de OVP als het beoogde nagenoeg natuurlijke ecosysteem?

Hoe heeft zich de populatieopbouw en -omvang van de grote grazers ontwikkeld en hoe staan deze ontwikkelingen in verhouding tot de natuurlijke draagkracht van het gebied?

Ja. Hoewel de OVP en het handhaven van de begrenzing ervan door de mens zijn bepaald, komen de meeste interne processen in het gebied overeen met die in natuurlijke ecosystemen. Totale aantallen grote grazers begonnen vanaf

Aantallen grazers

Soort	Aantal bij introductie	Aantal nov 2010
Heckrund	1983: 32	250
Konikspaar	1984: 20	925
Edelhert	1992: 42	2200

2000 de draagkracht van het gebied te benaderen. Sindsdien is het aantal runderen teruggelopen en is de jaarlijkse sterfte toegenomen en variabel geworden bij alle drie soorten. Bij het huidige beheer is het waarschijnlijk dat deze trends sterker naar voren zullen komen. De commissie doet de suggestie om te kijken naar de effecten van het waterbeheerregime en aantallen grote grazers op de biodiversiteit in de OVP. Beheer moet mede gericht zijn op Natura 2000-doelstellingen; verschillende vogelpopulaties lopen nu terug.

Kunnen de dieren hun natuurlijk gedrag vertonen?

Hoe is het dierenwelzijnsniveau van de grote grazers in verhouding tot dat in vergelijkbare ecosystemen? Hoe succesvol is het huidige beheer van grote grazers in het minimaliseren van onnodig lijden? Zouden de afschotcriteria kunnen worden aangescherpt met het oog op het verbeteren van welzijn?

Ja. ICMO2 ziet de grote grazers in de OVP als 'zich bevindend tussen' volledig wild en gedomesticeerd/ beheerd. De grazers zijn in staat vrijwel al hun natuurlijke en sociale gedrag te vertonen en hun welzijn is ruwweg vergelijkbaar met dat van populaties grazers in andere vergelijkbare ecosystemen. Het feit dat ze worden beperkt door grenzen is niet onnatuurlijk per definitie - het geldt voor alle biotopen. ICMO2 accepteert dat natuurlijke processen

inhouden dat er perioden zijn dat de dieren met negatieve welzijnsomstandigheden zullen zijn die worden beïnvloed door seizoenscycli in lichaamsconditie.

Beheerders hebben een morele verplichting om maatregelen te nemen die de omvang van onnodig lijden minimaliseren. Aangezien reactief beheer in de late winter nog steeds een compromis is tussen een beleid van het niet-ingrijpen en de noodzaak om lijden te minimaliseren, beveelt ICMO2 aan een nieuwe strategie door te voeren van vroeg-reactief beheer, waarbij ook de omgevingsomstandigheden in aanmerking worden genomen.

Zou aanscherping van afschotcriteria helpen om het welzijnsniveau toe te laten nemen? Zouden aantallen grote grazers moeten worden gereduceerd door jaarlijks populatiebeheer? Zouden de dieren moeten worden bijgevoerd in de winter? Op welke punten zou het advies van ICMO1 kunnen worden aangepast teneinde het beheer te verbeteren?

Individuele dieren in slechte conditie 's winters moeten eerder worden gedood; er moeten plannen worden ontwikkeld voor een pro-actief populatiebeheer in geval er noodomstandigheden zijn waarbij anders grootschalige verhongering zou optreden; en er wordt niet bijgevoerd.

ICMO2 adviseert verder aanvullende beschutting te bieden door de OVP te verbinden met

aangrenzende bospercelen (in het bijzonder het Hollandse Hout en het Oostvaardersbos) en het creëren van 1 km aan beschuttingsrichels in het zandstortgedeelte in de OVP (De Stort); dat gestart wordt met het realiseren van de Oostvaarderswissel, een 120 meter breed pad voor de dieren dat de OVP met het Horsterwold verbindt.

Dat onderzoek en modellering met betrekking tot de populatie grote grazers worden uitgebreid; en dat er regelmatige tellingen vanuit de lucht plaatsvinden van alle drie soorten. SBB wordt geadviseerd effectiever te sturen; een wetenschappelijke adviescommissie in te stellen voor supervisie van monitoring en om specifieke aanbevelingen te doen voor de mate, de tijdstippen en de selectiviteit van het afschieten of verwijderen van individuele dieren en om de maatschappelijke betrokkenheid bij het beheer te vergroten.

Reactie Ministerie EL&I

Staatssecretaris Bleker van EL&I heeft het advies van de commissie Gabor over grazers in de Oostvaardersplassen naar de Tweede Kamer gezonden. Hij concludeert uit het advies dat het huidige experimentele beheer in de Oostvaardersplassen, waarbij zo veel mogelijk wordt afgezien van menselijk ingrijpen op natuurlijke processen zo veel mogelijk de ruimte te geven, niet langer kan worden voortgezet. Voor de langere termijn streeft Bleker naar een stabiel, degelijk en goed gereguleerd beheer. Dit betreft in elk geval het voldoende beschutting geven aan de dieren door het openstellen van aanpalende (bos)percelen en het opwerpen van een 'stuwwal' in het gebied waarachter de dieren kunnen schuilen. Ook moet Staatsbosbeheer inzichtelijk maken hoe een aangescherpt protocol voor het eerder afschieten van dieren vorm gegeven moet worden.

Het plan van staatssecretaris Bleker om het Hollandse Hout voor de grazers open te stellen, gaat waarschijnlijk niet door. In december nam de Tweede Kamer al een motie aan tegen dit plan en op 5 januari stemde de gemeenteraad van Lelystad ook tegen openstelling van het wandelgebied voor grote grazers. Staatsbosbeheer heeft wel het gebied de Driehoek, het gebied bij het bezoekerscentrum, opengesteld voor de grazers (en daarmee niet meer voor bezoekers). Omdat Staatsbosbeheer graag wil ervaren hoe dieren en publiek op elkaar reageren, zijn elke middag binnen de Driehoek gratis begeleide wandelingen naar observatiehut De Zeearend. <

p.joop@minInv.nl